

САВРЕМЕНА СРПСКА
П Р О З А
ЗБОРНИК БРОЈ 36

ТРСТЕНИК
2024.

**ЗБОРНИК
40. КЊИЖЕВНИХ
СУСРЕТА**

***САВРЕМЕНА
СРПСКА ПРОЗА***

**10-11. НОВЕМБАР 2023.
ТРСТЕНИК**

САДРЖАЈ

<i>Верољуб Вукашиновић</i> УВОДНА НАПОМЕНА	9
--	---

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ ЉУБИЦЕ АРСИЋ

<i>Љубица Арсић</i> У ХОТЕЛУ КЊИЖЕВНОСТ	13
---	----

<i>Владислава Гордић Пејковић</i> СУСРЕТИ УДАЉЕНИХ СВЕТОВА У ПРОЗИ ЉУБИЦЕ АРСИЋ: ПУТОВАЊЕ КАО ЗАВОЂЕЊЕ	17
--	----

<i>Васа Павковић</i> ПРОЗАИСТКИЊА ЉУБИЦА АРСИЋ	31
--	----

<i>Вуле Журић</i> ПИСАЊЕ ЈЕ ЗВИЖДУК КРОЗ ПЕРЦЕ ПРАЗЛУКА	41
---	----

<i>Иван Величковић</i> СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА ЉУБИЦЕ АРСИЋ	47
--	----

ФАНТАСТИКА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

<i>Зоран Живковић</i> ПСИХИЈАТРИЈСКА ОРДИНАЦИЈА (Одломак из романа <i>Четири смрти и једно васкрсење Фјодора Михајловича</i>)	57
---	----

<i>Љиљана Пешикан Љушићановић</i> ПРОЗА ЗОРАНА ЖИВКОВИЋА: ТЕМЕ И ЗНАЧЕЊА	75
<i>Сава Дамјанов</i> ПОСТМОДЕРНИЗАЦИЈА СРПСКЕ ФАНТАСТИКЕ	91
<i>Константин Ађанин</i> ФАНТАСТИКА УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ У РОМАНУ ИТИКА ЈЕРОПОЛИТИКА@VUK САВЕ ДАМЈАНОВА	99
<i>Вуле Журић</i> ШАМПИОНИ КРОЗПРОЗОРЈА ИЛИ НЕКА ФАНТАЗИРАЊА О НОВИЈОЈ ПАНЧЕВАЧКОЈ ПРОЗИ И ЊЕНОЈ ФАНТАСТИЧНОСТИ	107
<i>Тијана Тройин</i> АЛТЕРНАТИВНЕ ВИЗИЈЕ БЕОГРАДА У НОВИЈОЈ СРПСКОЈ ФАНТАСТИЦИ	111
<i>Немања Мишировић</i> НАОЧАРЕ ЗА САН	127
<i>Данијела Косијадиновић</i> ФАНТАСТИЧКИ, ДУХОВНИ И ИСТОРИЈСКИ ОБРИСИ РОМАНА ИКОНОСТАС СВЕГ ПОЗНАТОГ СВЕТА ГОРАНА ПЕТРОВИЋА	133
Зоран Стефановић И ВИЛА И ТУЋИНКА – ФАНТАСТИКА КАО ФОРМАТИВНИ ЧИНИЛАЦ СРПСКЕ КУЛТУРЕ	151
„САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА“ ТРСТЕНИК 1984-2023.	169

И ВИЛА И ТУЉИНКА – ФАНТАСТИКА КАО ФОРМАТИВНИ ЧИНИЛАЦ СРПСКЕ КУЛТУРЕ

Лице појаве није и појава сама. Будимо током овог излагања спремни да прихватимо и нагле преокрете.

Али почнимо мекано, наводом.

„Постоји само тама што зјаи између светлова. Овој нашеј и мноштва друћих, сасвим сличних и веома различитих. Једнолично обичних и нејојамно чудесних. За те групе светлове нејачно је рећи да су далеко од нашеј, зато што тама која нас раздваја није просјор. Баш као што није ни време. Они нису ни далеко ни близу. Ни пре ни после. Они су с оне стране.

(...)

Кроз таму, на друћу страну, моју прозрети само они с Видом. Али Вид није код свих исти. Неки виде боље, неки слабије; неки уочавају мноштво јојединости, неки само обресе крућних ствари. Зато се и разликују извештаји о ономе што је виђено — извештаји које многи у заблуди држе за уметности: једни су добри, дрући слаби; једни веома јојдробни, а дрући тек уојшшени. Али ништа од тога није измишљено нићи створено. Нема измишљања, има само сведочења. Нема стварања, има једино јосредовања.

(Živković, 1998)

Оставимо читаоцу да увиди шта доноси наставак овог, једног од најбитнијих антрополошких есеја о српској књижевности, скривеног у обличју уметничке прозе. Занимљива је прилика коју имамо данас, а то је да у Трстенику – на месту на којем је пре више од три десетлећа професор Павић изговорио неколико речи о умору (Павић, 1992/1994), – на истом скупу говоримо оно чудовишно што је он говорио бираним речима, као што и други професори умеју да причају, а што ћу

ја отворено рећи. Ту слободу узимам као троструки јеретик у друштву филолога, иконокласт, бабица патаренска и триклети бабун – онај који је истовремено из света фантастике, драматургије и стрипа.

Наиме, постоји склоност у српској култури, закуцана на самом крају *Лејве епохе* 1912. године, да се људима који се баве фантастиком, *фанџасџичарима* и *фанџасџама*, нежно ставља одређена врста свилене или челичне али трајне лудачке кошуље. И та склоност је систематска; не би је требало потцењивати као да је тек на нивоу укуса. Ми тачно знамо и трен када је ова појава озваничена: ставом Јована Скерлића у *Историји нове српске књижевности* (Скерлић, 1912/1914) – књизи у којој израз *фанџасџика* у свих тридесетак помињања има конотацију између дијагнозе и псовке, манифесту и инструменту помоћу којег је један Драгутин Ј. Илић суштински почишћен из морфичког поља сопствене културе, тренутком када је импулс за разумом, слободом и солидарношћу у нашој култури замењен крутим и суженим идеолошким дискурсом. Та канонизација, нажалост, учвршћена је неких тридесетак година касније када је један филозоф на Филозофском факултету у Београду, у октобру 1944. ставио пиштољ на катедру. И потрајала је још једну генерацију.

То је, симболички гледано, окончано 1971. године, Павићевим поетским циклусом „Роман о Троји“ (Павић, 1971), коју боље знате као причу „Коњи светог Марка“ у истоименој збирци (Павић, 1976) или у једном каснијем стрипу, освешћеном алату српског геополитичког и гекултурног авантуризма (Туцић, Павић, Стефановић, 1995). У „роману“ о српској Троји, најнечитанији српски писац те епохе, показао је да читалац није невин. Читалац је крајње крив.

И показао је Павић седамдесетих још једну ствар о којој ћемо причати кад буду присутне мање фине уши, а то је: *демона српскої бића немоћуће је иреумиши*. Ви на крају „Романа о Троји или Коњима Светог Ма-

рка“ добро видите оно што политичари зову „стратешка култура“ — оно што нам је у мозгу ужичено и урођено. Али да то привремено занемаримо.

Раздобље од 1912. па до 1971, а делом и до данас, било је једно од најаномалнијих у историји српске културе. Оно је фантастику свело на сомнамбулију, авангарду на језички експеримент, визуелно приповедање на забаву, а популарну културу на социјално-интелектуално ђубре – односно, гурнута је на рубове, по први пут у историји, па и преисторији наше културе. Зашто је било важно да се та деградација деси у светском мегасистему који се раскрупњавао инжењерски прецизан – о којем су у низу видилачки писали још 1920-их, 1930-их и 1940-их људи као што су Замјатин, Хаксли и Орвел? У питању је био систематски план да се ограничи дискусија о виђеном и спознатом. Данашња, ја бих рекао троцкистичка нервоза „политичке коректности“ произилази из потпуно истих разлога и извора као пре сто година. Реч је о рату који је отац свих ствари.

Ми, наравно, здраворазумски можемо да мимезис у уметности дефинишемо као когнитивни континуум. Он почиње као документарни наратив, па се претапа у фикционални реалистички, па у научну фантастику, те фантазију, и на крају као надреалну дисолуцију опажања, поимања и свести. Прве две ствари — документарно и реалистичко — третирамо као „стварне“. Трећу, научну фантастику, као *пошеницијално стварну*, која може било када да се деси. Проблем је у томе што наш здрав разум није тачан, чак и кад је здрав. Нове научне парадигме, којима ћемо се убрзо вратити, обрћу ствари и показују нам да су све категорије фантастике ближе реалности но што смо у школи учили, те да је наша стварност условна. Можда је тек једно физичко поље, или чак холограмска симулација? Ми морамо да се помиримо с тим да смо корисници ограниченог дела електромагнетног спектра. Видимо његов мајушни део, али то не искључује да су око нас други

светови. Физичар Мичио Каку је суво одмерен када вели да можда око нас управо тутњају свемирски бродови, диносауруси и нека чудна бића.

У једном невероватном обрту у XX веку, који је на неки начин био отац свих лажи, ми смо успели да и само значење појма *фантастика* заборавимо. Подсетио бих на етимологију, која искључује да су у питању тек било какве визије, јер грчки израз *φανταστικά* има смисао у *расветљавању*, у *моћи приказивања* *појава*. Грчки опет у основи има реконструисани протоиндоевропски корен *b^heh₂ – Подсетио од којег је дошло наше *блештање*, дакле *расветљавање*, *просвета*, *разумевање*... (*Увидети* у смислу *сознајти*).

Зашто је овде важно лингвистичко ситничарање? Зато што управо у српској култури фантастика никад није била пуки естетски или забавни чинилац. Фантастика је у Србаља увек била *коинитивна*, *просветљујућа* и *прозорљива*, управо како најдубља протоиндоевропска етимологија гвоздено одређује у овом логосном појму. Разлог за ово мора бити суштински везан како за човека, тако и за његову реалност, јер је механизам *менталној виђења* и *приповедања* физиолошки урођен (Le Hunte, Golembiewski, 2014).

Ми ћемо сад у детаљима прескочити један битан културни низ, који ћемо само поменути, али је он у суштини важнији од свега оног што знамо из нових времена. Трансцендентно поимање света постоји још од дубоких преисторијских времена и ми га можемо документовано препознати у горњем палеолиту, рецимо од пре 40.000 година. Већ негде у касном неолиту и енеолиту, пре око пет миленијума, ми тачно видимо обликовање *Пракосова* како га је одредио Александар Лома, видимо *Кембеловог јунака са хиљаду лица*, и надам се документујемо како се религија, спознаја и ритуал саливају у савршени али тајни језик уметности. То и данас видимо у модерној популарној култури, где се та древна религија, наш *Стари завет*, без култа и

храмова крије у популарној култури, за шта би доказ могла бити средишња српска бајка „Баш-Челик“ (Стефановић, 2020).

Српска култура је у једном тренутку поново постала битан међународни чинилац, не само зато што је један од ретких, можда и најдиректнији, изданак поменутих феномена од горњег палеолита до данас, већ и зато што је почетком XIX века одиграла револуционарну улогу, бивајући импулс и зачињући једну димензију романтизма. Тада је српски фолклор у свевропском, а онда и свепланетарном поимању културних вредности доказао тезу да је народни геније равноправан, и често силовитији, од елитне или јавно контролисане уметности.

Да се није десио тај преокрет и преседан, ми данас вероватно не бисмо имали планетарну културу, пре свега популарну. Не можемо овде изводити све доказе, само наведимо да је исти тај ток довео до данашњег феномена Толкина, Звезданих ратова, Конана и других. А у локалу, у матичној српској култури, довео је до онога што су Милорад Павић, и нарочито Сава Дамјанов (Дамјанов, 1988), одредили као корене модерне српске фантастике, који су се после наставили у романтизму, и даље – све до прве светске научно-фантастичне драме Драгутина Илића *После милијон година* и визија његовог савременика Николе Тесле као технолошко-идејне колевке свепланетарне културе.

Постоји и један скривени ток, којим се управо сада бавимо, вођени, пре свега, истраживањима и рукописима Ненада Ђ. Јанковића, а то су српска астрономија и астрофизика XV-XIX века (Стефановић, 2021a; Стефановић 2021b). Изношење на видело ове понорнице ће бити још једна допуна свету који је мапирао Дамјанов, када ће се прецизније видети да величанствена културна таписерија српске фантастике и дубље заслужује израз *научна* (Дамјанов, 2011).

Следио је, већ поменути идеолошки удар од 1912. до 1971, међутим 1970-их српска фантастика излази из гета. Као мудра и лепа девојка међу насилницима,

она се пре тога све време крила у свету визуелног приповедања, првенствено домаћег стрипа који је од Краљевине и СФР Југославије, највише Београда и Загреба, направио једно од светских средишта визуелне нарације и литературе у сликама, што траје до данас (Богдановић, 2006; Zupan, 2007; Tamburić, Zupan, Stefanović, 2011; Стефановић, 2021c; Stefanović, Topolovački, 2022; Стефановић, Тополовачки, 2023). Без познавања домаће литературе у сликама, стрипа али и илустрованог пустиловног романа, просто није могуће разумети дубине српске фантастике, и упутно би било да се универзитетски и институтски програми поставе према томе. Од кључног значаја у претходним епохама су били и страни стрипови, проза, али и увезени светски фантастички филм, у ситуацији кад је домаћи био под идеолошком контролом (за филмолошки канон видети: Munitić, 1971; Munitić, 1973; Nedeljković, 1974/2019; и „Звездани екран“ било као утицајну ТВ серију: Живковић, 1984; било као књигу Živković, 1984).

Фантастика је успела да маскирана догура до седамдесетих и поново избије у српској књижевности. Тада добијамо не само заумног Павића, него и један ток који је био сагласан најбитнијим светским, овдеумним токовима – научном фантастиком као духом новог просветитељства космичког и технолошког доба.

Данас је велика част да је с нама у Трстенику један од главних твораца те ренесансе научне фантастике седамдесетих, јер смо преко рада професора Зорана Живковића и његових сабораца добили директни прикључак на најбитније процесе светског ума. Управо је опус професора Живковића – преко истраживања, превођења, издавања, а последњих тридесет година и уметничке прозе – подстакао један од најутицајнијих токова данашње српске културе. О томе вреди више и поновљено причати; већ је урађена прелиминарна културолошка и славистичка студија (Стефановић, 2021d), на примеру те чудесне *Енциклопедије научне фантастике* коју је професор написао (Živković, 1990), али би свакако требало изучити овај систем и на естетском,

поетичком и жанровском плану. Наравно, значења овог није могуће разумети без истраживања поменутих сабораца из Првог српског фандома, пре свега проф. Александра Б. Недељковића, Бобана Кнежевића и Миодрага Миловановића (Milovanović, Knežević, 2006; Недељковић, 2013; Milovanović, 2016; Milovanović, 2021; Недељковић, 2024).

Српска фантастика се осамдесетих година XX столећа враћа на своје место на планети, првенствено преко стрипа и Павића. А чак и оно млађе и постмодерно, о чему је Васа Павковић на овом скупу излагао, једним својим прикључком и на природан начин се укључило у сопствену матицу. Имамо и један од најлепших и најироничнијих случајева у српској култури: прича „Изабраник“ у *Књижевној речи* потписана је Павићевим именом иако ју је писао Владимир Пиштало (Пиштало, 1983), а у случај је био умешан и овде данас присутни Немања Митровић. Главни ток српске културе се тиме у пост-титовском добу враћа у свој природни облик и, осим традиционалних, сада се као стубови културе враћају и фантастика, авангарда и популарна култура. У то је систематски укључена и кинематографија у јесен 1990. преко једног круга са Факултета драмских уметности у Београду, којем припада и потписник ових редова (Ristić, Jovićeвић, 2015), да би и такав филм данас био део националне културне матице.

За разлику од реализма, који је у суштини један човек под многим перикама, фантастика не рачуна се једним могућим светом, у смислу Лубомира Долежела и Мери-Лор Рајан. Она сваки пут доноси непоновљивост могућег света. У филму, што знамо ми који смо занатлије из њега потекле, важно је да слику коју видите – да је видите први пут, да осетите њено митотворно и митопоетско чудо (Zečević, 1981). Ми кроз фантастику, виђења, први пут примамо непоновљивост бергсоновског „кинематографа свемира“ (Zečević, 1993), кроз њу смо авангардно иновирали своју културу (Ze-

čević, 2013), и осетили дубинске везе између појавности оностраног и тога како наша перцепција холограмски то може да прихвати, као у Мицићевој прози као претечи монтажног принципа у светској кинематографији (Зечевић, 2021).

И онда увиђамо да у фантастици нису толико битне естетске, поетичке, жанровске, тематске или идеолошке разлике. Јединство писаца фантастике је надасве филозофско. Али је оно и по социјалној судбини неретко заједничко, где је јавни однос према фантастици, однос епохе, тачан одраз суверености или, пак, потлачености српске културе.

Ево малог каталога имена, опуса и судбина, по којима се можда види да ли су овде изнети ставови исправни. Након Драгутина Ј. Илића долази међуратни нараштај Станислава Винавера, Љубомира Мицића, Владимира Велмар Јанковића, али и Бранка Видића и других сценариста стрипова „Београдског круга“. Након рата долазе опет стрипари, али и понеки синеаста, а затим отац сигнализма Мирољуб Тодоровић, Милорад Павић, Славен Радовановић, Борислав Пекић, Зоран Живковић, Радмило Анђелковић, Владимир Лазовић, Бобан Кнежевић, Драган Р. Филиповић, Зоран Јакшић, Горан Скробоња, Иван Нешић, Илија Бакић, наравно Слободан Шкеровић, преко генерације моје маленкости, па све до млађих, али значајних као што је Адријан Сарајлија. Када погледате рецепцију њиховог рада, а неретко и социјалне судбине, ви ћете наћи једну црвену нит која је била карактеристична за период о којем сам причао – симболички од Скерлићеве слике књижевности 1912. све до Павићеве слике српске Троје 1971. године (у ствари, ланца примопредаје „Енејиног мача“ као извора свих европских зала, ако говоримо језиком геополитике).

Али на крају, кроз све јаде, реч фантастичара, тачније видилаца, била је и остала, верујемо, последња. Они су родитељи српске културе у њеним дубљим слојевима и они имају своје саборце и сроднике ши-

ром словенске сфере (Ајдачић, 2009; и друга бројна дела истог аутора и уредника, погледати портал „Славика фантастика“, Ајдачић, 2021).

Назиремо ли закључак?

Ово су велика времена. Она су пресудна и формативна за долазећу српску културу. Ми данас, огледајући се у умреженом свету, схватамо како нас други виде и у томе смо можда помало објективни. Кад се погледа статистички, највећи број наших преведених књига у свету се своди само на четири појаве. Прва је народна књижевност у Вуковом кључу, као директан одраз протоиндоевропске заједничке културе и темељ данашње светске популарне културе, како фантастике тако и моралних вредности. У преводу, од већих имена ту су још само Иво Андрић, Милорад Павић и Зоран Живковић. Ове четири појаве чине лавовски део свих превода са српског, што указује на очигледни канон. Сматрамо да чак ни Андрић није туђин у фантастичком скупу, и биће врло занимљиво посматрати га у другом кључу но што смо навикли кроз реализам, документаризам, психологизам и рационализацију.

Међутим, велика времена се дешавају и независно од нас малих и наше мале културе. Свака насловна страна дневних новина или хисторични веб портали данас изгледају као да су наслови холивудских филмова или научно-фантастичких стрипова и романа. Геополитичке, климатске, идеолошке и демографске промене, аутоматизација, ресурсни катастрофизам у најави...

Но, има ту и нечег крупнијег. Или чак више таквих ствари... Ми смо у редакцији „Књижевне речи“ морално били разапети кад смо 1998. у подлиску „Кибернетичка реч“ објавили обиман темат „Увод у интелигентне вештачке светове и нову уметност“ (Стефановић, 1998а). Са почетним текстом моје маленкости (Стефановић, 1998б), ексклузивним текстом Милорада Павића (Павић, 1998), уз неколико огледа светских мислилаца, речник појмова и детаљне библиографије,

који су најавили оно што ће вештачка интелигенција радити на пољу које је до тада (и до скоро) сматрано као ексклузивно људско – у димензији уметности.

И ту је било једно кулоарско згражавање, можда чак и веће него кад смо 1994. ставили алтернативни и субверзивни стрип на последњу страну „Књижевне речи“. Показало се да је српска књижевност имала когнитивну дисонанцу. С једне стране, није то само била идеолошка, постсоцреалистичка забрана размишљања о алтернативним и неконтролисаним токовима. Чак је и реакција на такве технолошко–космичке чињенице, рецимо обнова псеудореалистичке, „сеоске“ и националне приповетке, била у истом кључу ограничавања менталног и техногеног експеримента. На концу, научна знања нису поседовали управо они људи који су сматрали да су арбитри укуса и вредности у Београду, оставиоци завештања, будући скерлићи и просветитељи свих *Србија на истоку*.

Данас, тачно четврт столећа након манифестних речи које смо написали у подлиску „Кибернетичка реч“, видимо да вештачка интелигенција из дана у дан већ прави уметничка ремек-дела. Та постигнућа су тренутно већином на пољу ликовних уметности, а по количини су, али и по квалитету супериорна у односу на људско стварање просечног академског степена. Већ прекосутра, што може бити и буквално, ремек-дела ће долазити и на плану књижевности, стрипа, филма, музике и других уметности.

Чуда тек почињу. Али ни она нису ограничена појавом вештачке интелигенције. Ми сад сазнајемо да заиста постоји нека врста „биолошке“ нељудске интелигенције – и по изјавама званичника главних држава али и највећих научника – свеједно да ли интелигенције из дубоког свемира или из димензија поред нас у овој просторији. Уз то, занимљиво је да нобеловски трендови иду у прилог научницима који заступају став да је основа целокупне реалности и физичких феномена – *свести*, и то на квантном, а можда и на космичком нивоу.

Другим речима, ми се суочавамо са Нечим (и Неким) што тек треба да добије име и тек треба да буде спознато, ако је то уопште могуће.

Они који су рачунали са оностраним – прогањани кандидати за лудачке кошуље – показали су се као разумни и одмерени. А „реалисти“, прагматичари и понеки задрти позитивиста показали су се као људи са когнитивном дисонанцом.

И тиме стижемо до закључка. Ми смо епоха и генерација које ће морати поново да измисли и изуме *људскост*. Ми одређење људскости више не знамо и морамо наћи језгро идентитета читаве врсте.

На новом смо почетку – невиђеном, од како су се рука и око једног примата огледали у црном монолиту, оном из *Одисеје у свемиру* (Кјубрик, 1968; Klark, 1975), какав објекат изгледа заиста да постоји на Марсовом месецу Фобосу. И не мора да значи да ћемо проћи онако једноставно као у Кларковом *Крају геџињства* (Klark, 1976), наративу који се можда управо сад одвија у стварности пред нашим очима. Да ли је час да се вратимо теми *првог контакта*, онако како је српска култура преко Зорана Живковића проблем већ промишљала, као авангарда светске и слободне академске мисли (Živković, 1985: „Motiv Prvog kontakta u SF delima Artura Klarka“)?

Срећа је да нису све људске културе исте. И срећа је да аутентична српска култура има један полудивљачки геном (нисмо случајно поменули „Коње светог Марка“), који јој даје способност – кад нема ниједног унапред јасног одговора – да се суочи са тамом и да оним његошевским ударом нађе искру у црном камену.

Да нађе ону светлост, просветљење и просвету која се у тами бездана неретко и увек ризично крије.

После писања (2. октобар 2024)

Ако су се неки присутни на скупу „Савремена српска проза“ у Трстенику новембра 2023. можда и преварили да специјално подешени тон и стил овог изла-

гања третирају као испразан и махнит – а ваистину је звучало као „Бајка је то што тикван прича њу/ Препуна, буке, помаме и беса,/ А посве празна“ – сад имају прилике да сопствену мапу реалности освеже. Наиме, пола године после овог излагања, у јуну 2024, три научника са Харварда – Ломас, Кејс и Мастерс – објавили су у часопису *Филозофија и космологија* чланак „Криптоземаљска хипотеза: Случај за научну отвореност поводом скривеног земаљског објашњења неидентификованих аномалних појава“ (Lomas, Case & Masters, 2024). Помињу могућност скривених цивилизација, туђина међу нама, анђеле од плазме и читав спектар фолклорних бића као можда документарне податке. То би могло да избрише наше поимање фантазије и њене границе према научној фантастици какве су до сад постојале (Недељковић, 2013). Псеудо-Рим је рекао да „није искључено“ да су ове појаве стварне, те је тиме и званично претходна епоха довршена. *Крај је Дејинствива*. Фантастика као ментални експеримент сада је насушно потребна и захтева да је редedefинишемо, ближе изворној мотивацији оног ко је овај појам и зачео у зорама свести Човекове, са јаким разлогом сваковрсног опстанка и људске целовитости.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Дејан Ајдачић, *Фуџурославија : студије о словенској научној фантастици*, 2. проширено изд., уредио Зоран Стефановић, Београд, 2009, ТИА Јанус (Фантастика: истраживања, 1).

- Дејан Ајдачић (ур.), „Славика фантастика / Slavika fantastika“, Интернет портал. Београд – Гдањск, 2021, [<https://slavika.org/fantastika/sr/>]

- Жика Богдановић, *Чардак ни на небу ни на земљи : Рађање и животи београдској стирии 1934-1941*, Атенеум, Београд, 2006.

- Сава Дамјанов, *Корени модерне српске фантастике*, Матица српска, Нови Сад, 1988.

- Сава Дамјанов, *Вршови нестварној : Оілеги о српској фантасији*, (Садржи и *Корене модерне српске фантасије*), Службени гласник, Београд, 2011.

- Зоран Живковић, „Звездани екран : 80 година научнофантастичног филма“. ТВ серија, 18 епизода, Телевизија Београд, Београд, 1984.

- Божидар Зечевић, „Зенитистичка филмска монтажа пре филма или Мицићево откриће водећег принципа авангарде“, *Књижевна историја*, том 53, 2021, стр. 221-234.

- Стенли Кјубрик (редитељ), *2001 : Одисеја у свемиру (2001 : A Space Odyssey)*, дугометражни филм, САД, 1968).

- Александар Недељковић, „Фантазија као жанр признато немогућег, и научна фантастика као жанр имагинарног научно могућег“, У: Драган Бошковић, (одговорни уредник), *Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са VII међународној научној скупи одржаној на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (26-27. X 2012)*, књ. 2, *Немогуће : завети човека и књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2013, стр. 43-50.

- Александар Б. Недељковић, *Алтернативне историје : 1950-1980*, Лира, Крагујевац, 2013.

- Александар Б. Недељковић, *Историја српске научнофантастичне књижевности XIX и XX века*, Everest Media, Београд, 2024.

- Милорад Павић, „Роман о Троји“ (циклус песама). У: *Месечев камен. Песме и проза*, Нолит, Београд, 1971.

- Милорад Павић, „Коњи светог Марка или Роман о Троји“ (прича), У: *Коњи светиој Марка*, Просвета, Београд, 1976.

- Милорад Павић, „Неколико речи о умору“. У: „Савремена српска проза“, Народни универзитет, Трстеник, 1992/1994, стр. 29-32.

[http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/knjiz_portret/04_pkr_pavic_c.html]

- Милорад Павић, „Романи без речи“. У: „Увод у интелигентне вештачке светове и нову уметност“ (темат), уредио З. Стефановић, У: „Кибернетичка реч : подлистак Књижевне речи за теорију и праксу информатичке цивилизације“, бр. 1. У: „Књижевна реч“, бр. 501, Београд, 1998, стр. 100-103. (Излагање којим је отворен научни скуп „Информационе технологије – садашњост и будућност“, 28. фебруара 1998. на Жабљаку)

- Милорад Павић, *Роман као држава и други оиледи* (већина поменутих есеја је овде сабрана), Плато, Београд, 2005.

- Владимир Пишталo, „Изабраник“, „Књижевна реч“, бр. 213, 1983. (Прича мистификаторски приписана Милораду Павићу.)

- Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности* (друго проширено издање), Београд, 1914; Књижара С. Б. Цвијановић, прво издање, 1912.

- Зоран Стефановић (уредник), „Увод у интелигентне вештачке светове и нову уметност“ (темат). У: „Кибернетичка реч: подлистак Књижевне речи за теорију и праксу информатичке цивилизације“, бр. 1. У: „Књижевна реч“, бр. 501, Београд, мај 1998, стр. 99-124. (Постоји претходни број 0 Кибернетичке речи, у 500. броју „Књижевне речи“).

- Зоран Стефановић, „Силиконски кикот, дигитални уздах: Почетне дилеме о другачијој уметности“. У: „Увод у интелигентне вештачке светове и нову уметност“ (темат). Уредио З. Стефановић. У: „Кибернетичка реч: подлистак Књижевне речи за теорију и праксу информатичке цивилизације“, бр. 1. У: „Књижевна реч“, бр. 501, Београд, 1998, стр. 99-100.

- Зоран Стефановић, „Бајка српска, чаробни напитак руско-амерички: преображај Баш-Челика из фолклора у стрип и филм“. У: Сувајџић, Бошко; Дејан Ајдачић (Ур.): *Савремена српска фолклористика : зборник радова*. Удружење фолклориста Србије; Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта; Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Центар за културу „Вук Караџић“, Београд, 2020, стр. 201-238.

- Зоран Стефановић, „Допринос историчара астрономије Ненада Ђ. Јанковића хуманистичким наукама и култури“. Саопштено на конференцији „Развој астрономије код Срба XI“. Астрономско друштво „Руђер Бошковић“. Београд, 2021. (Уредник др Милан Димитријевић).

- Зоран Стефановић, „Научнофантастичне замисли у историји српске астрономије до 1941. године“, Саопштено на конференцији „Развој астрономије код Срба XI“, Астрономско друштво „Руђер Бошковић“, Београд, 2021. (Уредник др Милан Димитријевић).

- Зоран Стефановић, „Српски и југословенски стрип и словенска научна фантастика“, У: Дејан Ајдачић (ур.), *Словенска научна фантастика код Срба: зборник радова*, Алма, Београд, 2021, стр. 57-95.

- Зоран Стефановић, „Словенска димензија 'Енциклопедије научне фантастике' Зорана Живковића и њени социокултурни одјаци“. У: Дејан Ајдачић (ур.), *Словенска научна фантастика код Срба : зборник радова*, Алма, Београд, 2021, стр. 171-203.

- Зоран Стефановић, Владимир Тополовачки, (библиограф), *Слобода! Једнакост! Стрип! : Српско-француски односи у уметности визуелној приповедања*, 1. српско издање, Завод за проучавање културног развитака, Београд, 2023.

- Зоран Туцић; Милорад Павић; Зоран Стефановић, „Коњи светог Марка или Роман о Троји“ (стрип), У: *Трећи аргументи*, Орбис, Београд, 1995.

*

- Artur Klark, *Odiseja u svemiru 2001*, превод: Зоран Живковић, BIGZ, Beograd, 1975. Изворник: Arthur C. Clarke, 2001 : *A space Odyssey*, Hutchinson, London, 1968.

- Artur Klark, *Kraj detinjstva*, превод: Магдалена Јовановић, Jugoslavija, Beograd, 1976. Изворник: Arthur C. Clarke, *Childhood's End*, Ballantine Books, London, 1953.

- Bem Le Hunte, Jan A. Golembiewski, „Stories Have the Power to Save us: A Neurological Framework for the Imperative to Tell Stories“, *Arts and Social Sciences Journal*, 2014. Volume 5 • Issue 2 • J 2014, 73.

[https://www.researchgate.net/publication/307807019_Stories_Have_the_Power_to_Save_us_A_Neurological_Framework_for_the_Imperative_to_Tell_Stories]

- Lomas, Tim & Case, Brendan & Masters, Michael. (2024). „The Cryptoterrestrial Hypothesis: A Case for Scientific Openness to a Concealed Earthly Explanation for Unidentified Anomalous Phenomena“. *Philosophy and Cosmology*. 33.

[https://www.researchgate.net/publication/381405238_The_cryptoterrestrial_hypothesis_A_case_for_scientific_openness_to_a_concealed_earthly_explanation_for_Unidentified_Anomalous_Phenomena]

- Miodrag Milovanović, *Srpska naučna fantastika*, Everest Media, Beograd, 2016.

- Miodrag Milovanović, „Science fiction in Belgrade in the 1920s: a possible contribution to the development of metropolitan Belgrade“, *Literatura i kultura popularna*, № 26, Wrocław, 2021; [<https://wuwr.pl/lkp/article/view/13779>]

- Miodrag Milovanović, Boban Knežević, *SF&F bibliografija*, Mrežna baza podataka, Znak Sagite, Beograd, 2006. <http://www.znaksagite.com/sfbiblio/index.php>

- Ranko Munitić, *Fantastika na ekranu. Dio 1, Vilinskim stazama: (1895-1930)*, Jugoslovenska kinoteka, Beograd, 1971.

- Ranko Munitić, *Fantastika na ekranu. Dio 2, Vampiri i galaksije: (1931-1973)*, Jugoslovenska kinoteka, Beograd, 1973.

- Aleksandar B. Nedeljković, *Naučno-fantastični film*, Jugoslovensko društvo „Nauka i društvo“, Beograd, 1974. Перинт уништене књиге, Everest Media (Biblioteka Fototipska izdanja), Beograd, 2019.

- Peter Nicholls, John Clute, (Eds.) *Encyclopedia of Science Fiction*, The. 2nd Revised edition, Orbit, 1993. Треће проширено издање је на Интернету:

[<http://www.sf-encyclopedia.com>]

- Jovan Ristić, Dragan Jovičević, *Izgubljeni svetovi srpskog filma fantastike / The Lost Worlds of Serbian Fantastic Cinema*, Filmski centar Srbije, Beograd, 2015.

- Zoran Stefanović, Vladimir Topolovački, *Liberté! Égalité! Bande dessinée! : les relations serbo-françaises dans l'art de la narration visuelle*, 1. izd., Institut pour l'étude du développement culturel, Belgrade, 2022.

- Živojin Tamburić, Zdravko Zupan, Zoran Stefanović, *Stripovi koje smo voleli : izbor stripova i stvaralaca sa prostora bivše Jugoslavije u XX veku / The Comics We Loved : Selection of 20th Century Comics and Creators from the Region of Former Yugoslavia*, Predgovor/Foreword by: Pol Gravet / Paul Gravett, Omnibus, Beograd, 2011.

- Božidar Zečević, *Naučna fantastika i mit, prolegomena za jednu antropologiju žanra*, Jugoslovenska kinoteka, Beograd, 1981.

- Božidar Zečević, *Čitanje svetla*, Prosveta; YU film danas – Prometej, Beograd – Novi Sad, 1993. (За фантастику су нарочито битни уводни делови који се баве антропологијом филма.)

- Božidar Zečević, *Srpska avangarda i film 1920-1932.*, Udruženje filmskih umetnika Srbije, Beograd, 2013.

- Zdravko Zupan, *Vek stripa u Srbiji*, Kulturni centar, Pančevo, 2007.
- Zoran Živković, *Zvezdani ekran : Osam decenija SF filma*, Otokar Kersovani, Rijeka, 1984.
- Zoran Živković, „Motiv Prvog kontakta u SF delima Artura Klarka“. U: Artur Klark (1985), *Prvi kontakt*, „Književne novine“, Beograd, 1985, str. 87-138.
- Zoran Živković, *Enciklopedija naučne fantastike*, I-II, Prosveta, Beograd, 1990.
- Zoran Živković, *Pisac : veoma kratak roman, bez poglavlja, o pisanju i tami*, Stubovi kulture, Beograd, 1998. (Каснија вишекратна издања.)

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ЗБОРНИК 36**

Издавач

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник

За издавача

Ана Павловић

Главни и одговорни уредник

Верољуб Вукашиновић

Стручни савети књижевних сусрећа

„Савремена српска проза“

Марко Недић (председник), Гојко Божовић,
Јован Делић, Радивоје Микић, Михајло Пантић,
Константин Ађанин, Милисав Савић

Ликовни и технички уредник

Иван Величковић

Коректура

Ивана Илић

ISBN 978-86-83020-00-3

Тираж

300

Штампа

„Апос 69“ Богдање (Трстеник)

Покровишћели
Министарство културе Републике Србије,
Општина Трстеник

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Арсић Љ.(082)
821.163.41.09"19/20"(082)

КЊИЖЕВНИ сусрети "Савремена српска проза" (40 ; 2023 ;
Трстеник)

Зборник 40. књижевних сусрета Савремена српска проза,
10-11. новембар 2023, Трстеник / [главни и одговорни уредник
Верољуб Вукашиновић]. - Трстеник : Народна библиотека
"Јефимија", 2024 (Трстеник : Аполс 69). - 174 стр. : илустр. ; 24
см. - (Савремена српска проза / Народна библиотека
"Јефимија", Трстеник ; зборник бр. 36)

Тираж 300. - Стр. 9 : Уводна напомена / Верољуб Вукашиновић. -
Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија
уз већину радова.

ISBN 978-86-83020-00-3

а) Арсић, Љубица (1955-) - Зборници
б) Српска књижевност - 20в-21в - Зборници

COBISS.SR-ID 154536969